

МЛАДЕЖТА, УНИВЕРСИТЕТИТЕ И БИЗНЕСЪТ – КЛЮЧОВИ ПАРТНЬОРИ В ПОСТИГАНЕ НА ГЛОБАЛНИТЕ ЦЕЛИ ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ¹

Доц. д-р Анастасия Марчева
Проф. д-р Ядвига Чибурене
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Таня Тодорова

Резюме

Устойчивото развитие е гаранция срещу предизвикателствата в съвременния свят. Идеята не е нова, тя еволюира и е представена в началото на 21-и век от Цели на хилядолетието до 2015 г. и Цели за устойчиво развитие 2030 (ООН 2015 г.; 17 цели; 169 подцели; 193 държави). Програмата до 2030 г. (Agenda 2030) е първото споразумение, което предвижда всеобщи действия и засяга вътрешната политика на всички държави. *На световни форуми през 2016 г. се декларира, че Глобалните цели за устойчиво развитие не са разпознати от всички заинтересовани страни.* Дефинираните цели за устойчиво развитие и свързаните с тях подцели балансират три измерения – екологично, социално и икономическо в области като: бедност, неравенство, продоволствена сигурност, здраве, устойчиво потребление и производство, икономически растеж, заетост, инфраструктура, природоползване, климат, равенство между половете, мирни и приобщаващи общества.

В реализиране на Глобалните цели за устойчиво развитие до 2030 г. особена роля се пада на образованието (Цел 4). Университетите се превръщат в мощни центрове, осигуряващи знания, умения и компетентност на младежта, като отговорни лидери в бъдещето. Образователните и научните центрове се превръщат в инкубатор на „знание“, необходимо за създаване на иновации, които да реализира бизнесът. В отговор на социалните, икономически, екологични и управленски предизвикателства пред обществото изследователският екип се насочи към ключовите партньорства в триадата „Младеж – Университети – Бизнес“ като инструмент в реализацията на Глобалните цели за устойчиво развитие.

Ключови думи: глобални цели, устойчиво развитие, младеж, образование, бизнес.

JEL: A2, I2, M1, Q01, F43.

---

¹ Участието на авторите в разработката е, както следва: доц. д-р Анастасия Марчева – резюме, увод, заключение; проф. д-р Ядвига Чибурене – т. 2; гл. ас. д-р Зоя Иванова – т. 3; гл. ас. д-р Таня Тодорова – т. 1.

YOUTH, UNIVERSITIES AND BUSINESS – KEY PARTNERS IN ACHIEVING THE GLOBAL SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Assoc. Prof. Anastasiya Marcheva, PhD
Prof. Yadviga Chiburene, PhD
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD
Head Assist. Prof. Tanya Todorova, PhD

Abstract

Sustainable development is a guarantee against the challenges of today's world. The idea is not new, it is evolving, presented at the beginning of the 21st century by Millennium Development Goals by 2015 and Sustainable Development Goals 2030 (UN 2015, 17 goals, 169 targets, 193 countries). The Agenda 2030 is the first agreement that provides for global action and affects all countries' internal policies. *World forums in 2016 stated that Global Sustainable Development Goals are not recognized by all stakeholders.* The defined sustainable development goals and the related targets balance three dimensions – environmental, social and economic in areas such as poverty, inequality, food security, health, sustainable consumption and production, economic growth, employment, infrastructure, nature utilization, climate, as well as gender equality, peaceful and inclusive societies.

Education plays a vital role in implementing the Global Sustainable Development Goals by 2030 (Goal 4). Universities are becoming powerful centres that provide young people with knowledge, skills and competence to be responsible leaders in the future. Educational and scientific centers are becoming incubators of 'knowledge' that is necessary for the creation of innovations, which are to be implemented by businesses. In response to the social, economic, environmental and managerial challenges facing the society, the research team focused on the key partnerships in the 'Youth – Universities – Businesses' triad as an instrument for the implementation of the Global Sustainable Development Goals.

Keywords: global goals, sustainable development, youth, education, business.

JEL: A2, I2, M1, Q01, F43.

Увод

Устойчивото развитие е гаранция срещу предизвикателствата в съвременния свят. Идеята не е нова, тя еволюира и е представена в началото на 21-и век от Цели на хилядолетието до 2015 г. и Цели за устойчивото развитие 2030 (ООН 2015 г.; 17 цели; 169 подцели; 193 държави). Програмата до 2030 г. (Agenda 2030) е първото споразумение, което пред-

вижда всеобщи действия и засяга всички държави, включително и вътрешната им политика. *На световни форуми през 2016 г. се декларира, че Глобалните цели за устойчиво развитие не са разпознати от всички заинтересовани страни.* Дефинираните нови цели за устойчиво развитие и свързаните с тях подцели балансират три измерения – екологично, социално и икономическо.

В реализиране на Глобалните цели за устойчиво развитие до 2030 г. особена роля се пада на образованието (Цел 4). Университетите се превръщат в мощни центрове, осигуряващи знания, умения и компетентност на младежта, като отговорни лидери в бъдещето. Това налага, образователните и научните центрове да се превърнат в инкубатор на „знание“, необходимо за създаване на иновации, които да намерят практическо приложение. Реализацията е единствено възможна в сътрудничество с бизнеса като потребител на иновативни решения за производство и отговорно потребление. Особено значение придобива изучаването на връзките в пирамидата от 17 цели, на върха на която е качествено образование. Същевременно бизнесът притежава икономически ресурс, чрез който генерираните „знания“ в университетските центрове могат да придобият популярност и практическо приложение. В отговор на социални, икономически, екологични и управленски предизвикателства пред обществото изследователският екип се насочи към ключовите партньорства в триадата „Младеж – Университети – Бизнес“ като инструмент в реализацията на Глобалните цели за устойчиво развитие.

Целта на научната разработка е да се изследват ключовите партньорства в триадата „Младеж – Университети – Бизнес“ за реализиране на 17-те Глобални цели за устойчиво развитие и разкриване на възможности за прилагането им. *Обект на изследването е* тясното сътрудничество между младежта, университетите и бизнеса за реализиране на Глобалните цели за устойчиво развитие в условията на увеличаващите се икономически, социални, екологични и управленски предизвикателства. *Предмет* на изследването са възможностите и ограниченията (заплахите) при изграждането и реализирането на ключови партньорства между младежта, университетите и бизнеса за реализиране на Целите за устойчиво развитие. *Тезата*, която се защитава, е: „Взаимодействието между ключовите партньори в триадата „Младеж – Университети – Бизнес“ е инструментът за постигане на прогрес в реализиране на Глобалните цели за устойчиво развитие с хоризонт 2030 г.“

1. Висшето образование, бизнес секторът и държавата – макроикономически аспекти

Публичните разходи за образование имат за цел да осигурят ефективно функциониране на образователната система посредством ускорено модернизиране на структурите и на методите на обучение. Оценката на влиянието на степента на образование на отделния индивид върху неговите лични доходи и върху устойчивото развитие на икономиката може да се открие в идеите на Адам Смит. Според него „различията между най-противоположните характери, например философа и обикновения уличен портнер, изглежда, че са резултат не толкова от характера, колкото от навика, обичая, образованието” (Смит, 1983).

В този момент държавите, членуващи в Европейския съюз, са изправени пред все по-нарастващ натиск по отношение балансирането на бюджета и спазването на фискалната дисциплина. Това се налага от Пакта за стабилност и растеж, а също така и от изискванията на Стратегия „Европа 2020 – Стратегия за бърз, устойчив и всеобхватен растеж”. По тази причина е наложително реструктурирането на публичните разходи и насочването им към области, осигуряващи дългосрочен растеж и икономическа стабилност. Такава област е висшето образование.

От икономическа гледна точка добрата образователна система подпомага за изравняване възможностите на хората и разпределението и преразпределението на доходите (Tanzi, 2000). Според някои икономисти доброто образование е една от предпоставките за функционирането на демокрацията (Friedman, 1955) (West, 1979). Осигуряването на качествено образование посредством ефективно използвани публични разходи е инвестиция както в отделния индивид, така и в обществото като цяло. Държавата носи отговорност да подпомага и финансира образователната система в това число и системата на висшето образование, защото се приема, че по този начин се постига както по-висок икономически растеж и устойчиво икономическо развитие, така също и други положителни външни ефекти за цялото общество.

Социално-икономическата значимост на основното, средното и особено на висшето образование е безспорна не само в индустриализираните, но и във всички останали държави. Задълбочените изследвания на разходите за образование през последните години променят концепцията за мястото и ролята на човека в икономическата система – знанията и уменията на хората или човешкият капитал са основен източник на икономически растеж и са фактор за постигане на глобалните цели за устойчиво развитие.

Всяка една образователна институция, и в частност университетите, (Kestin, 2017) изпълняват значима роля във всяко едно общество. Те предопределят развитието на обществото и икономиката като цяло. Всеки

един университет има отношение към създаването и разпространението на знание. Университетите от векове са могъщ двигател на световните, националните и локалните иновации, на икономическото развитие и на социалното благосъстояние. Именно в такъв аспект е Цел за устойчиво развитие номер осем: Осигуряване на непрекъснат, приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна и производителна заетост и подходяща работа за всички. Като фактор на прогреса, университетите трябва да бъдат приобщени в изпълнението на целите за устойчиво развитие. Постигането на целите от своя страна би допринесло за развитието на самите университети. Може да се каже, че бизнес структурите също могат да си сътрудничат с университетите в обучението на необходимите за тях кадри.

Университетите подпомагат постигането на Целите за устойчиво развитие, като: осигуряват знания, иновации и интелигентни решения за постигане на целите; обучение на подходящи кадри, които ще реализират целите в настоящето и бъдещето; показват как да се подкрепят, възприемат и налагат целите за устойчиво развитие в управлението, проучванията и културата (Kestin, 2017). От своя страна Целите за устойчиво развитие съдържат насоки, които подпомагат университетите чрез: по-голяма необходимост от образователни програми и продукти, акцентиращи върху целите; дефиниране на разбираемо и глобално възприемано определение за „отговорен“ университет; определяне на рамка за оказване на влияние; осигуряване на нови потоци за финансиране; подкрепяне на взаимодействието с нови външни и вътрешни партньори. Бизнес секторът също може финансово да участва в образоването на професионалисти, които са необходими за прилагането на Целите за устойчиво развитие (Kestin, 2017).

Степента на участие на държавата в образователния процес може количествено да се измери посредством разходите, които се правят за образование. Относителният размер на публичните разходи за образование от БВП (Eurostat) в България през периода 2006-2015 г. се запазва под 4%. Налице е незначително нарастване от 3,6 до 4% от БВП през 2015 г. Това е ясен признак, че „инвестициите в човешки капитал все още не са приоритет на държавната политика” (Йотова, 2009). Тези стойности са с повече от 1% по-ниски в сравнение със средната стойност на разходите за образование от 5,1% от БВП в ЕС-28 за същия период.

Анализирайки средната стойност на публичните разходи за образование, в тринадесет държави от Европейския съюз и за ЕС като цяло, се открояват значителни различия при изразходваните средства. От държавите, присъединили се след 2004 г. към ЕС, Румъния (2007 г.) е държавата с най-нисък относителен дял на разходите за образование от БВП – 3,6%, а с най-висок дял са Естония – 6,3% и Словения – 6,2%, Кипър (6,1%), Латвия (6%) и Литва (5,9%). Малко по-висок относителен дял на разходите за образование от БВП в Европейския съюз (5%) отделят в Малта и Полша – 5,5% и Унгария (5,2%). Чехия изразходва също 5% от БВП за образование. Хърватия предоставя 4,9%, Словакия 4%. Относителният дял на разходите

за образование от БВП в България е 3,7%, което показва, че инвестициите в човешки капитал не са приоритетно разходно направление в бюджета на страната.

С. Девараян и колектив, използвайки иконометричен анализ, достигат до извода, че 1% нарастване на публичните разходи за образование допринася за 0,63% увеличаване на БВП на човек от населението (Devarajan, 1996). Ф. Гонанд анализира страните от ОИСР (Gonand, 2007) и заключава, че нарастването на ефективността на публичните разходи за образование с 10% може да увеличи БВП в изследваните държави с 3-6% в дългосрочен аспект. Това показва, че повишената ефективност на изразходваните средства в сферата на образованието има положителен ефект върху икономическото развитие в дългосрочен план.

Сходно изследване (Нейчева, 2008) на влиянието на публичните разходи за образование върху икономическия растеж, включващо и България, достига до подобни резултати. Образованието оказва статистически значимо, положително влияние върху растежа на икономиката. Увеличаването на дела на разходите за образование с 1% води до нарастване на темпа на растеж на БВП с 0,38%. Това е особено ясно изразено в бившите социалистически страни, където същото увеличаване на разходите за образование води до 0,51% икономически растеж.

Казано с други думи, „приоритетното развитие на образованието е един от каналите на ускорен икономически растеж в страните от Източна Европа” (Нейчева, 2008). Анализът на взаимовръзката „публични разходи за образование – БВП на човек от населението”, направен в страните от Европейския съюз, обаче показва „наличие на статистически значима нетна взаимовръзка с нивото на БВП както при новите, така и при старите държави-членки” (Хубенов, 2010), но с различна посока. Публичните разходи оказват благоприятно влияние върху благосъстоянието на населението само в новите страни-членки, докато в старите връзката е обратна. Според авторите „подобна корелация може да е индикатор за по-ниска ефективност на разходите по тази функция” (Хубенов, 2010).

Изследване на Р. Тандон (Tandon, 2017) е насочено към факта, че висшето образование все още не е приобщено в достатъчна степен към целите за устойчиво развитие, приети от ООН през 2015 г. Според автора по-голяма част от дебатите по отношение на висшето образование са фокусирани върху качеството, финансирането и студентската мобилност. На заден план остават много по-важни въпроси като общественото значение и практическата приложимост на висшето образование, които предстои да бъдат обсъждани.

В Таблица 1 са представени публичните разходи за висше образование (в процент от БВП) в тринадесет държави от Европейския съюз. Относителен дял (под 1%) от БВП се отделя в Унгария (0,95%), в Малта (0,91%), в Румъния (0,88%) в Чехия (0,84%) и в Словакия (0,62%). Най-висок относителен дял от БВП имат публичните разходи за висше образо-

вание в Естония (1,46%) и в Полша (1,52%). Малко над процент от БВП са разходите за висше образование в Латвия (1,01%), Кипър (1,05%), Хърватия (1,15%), Словения (1,17%) и Литва (1,21).

Като изключително ниска (0,81%) може да се оцени стойността за България. През целия изследван период изразходваните средства за висше образование са под 1% от БВП.

Таблица 1

Разходи по функция висше образование през периода 2006–2015 г.
(Eurostat)

(% от БВП)

Държава	2006	2007	2009	2010	2012	2013	2014	2015	Средно*
ЕС (28 държави)	:	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,78
ЕС (15 държави)	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,75
България	0,8	0,8	0,9	0,8	0,7	0,8	0,9	0,8	0,81
Чехия	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,8	0,84
Естония	1,3	1,3	1,7	1,5	1,6	1,4	1,3	1,3	1,46
Хърватия	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1	1,2	1,1	1,2	1,15
Кипър	0,9	0,9	1,1	1,3	0,9	1,0	1,0	1,3	1,05
Латвия	:	0,9	1,1	1,0	1,1	1,0	0,9	1,0	1,01
Литва	1,2	1,1	1,3	1,2	1,4	1,4	1,2	1,2	1,21
Унгария	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	1,0	0,9	0,95
Малта	0,8	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,0	1,0	0,91
Полша	1,7	1,6	1,4	1,5	1,5	1,4	1,5	1,5	1,52
Румъния	:	0,8	1,1	0,9	0,8	0,7	0,6	0,8	0,88
Словения	1,1	1,1	1,2	1,2	1,3	1,3	1,2	1,0	1,17
Словакия	0,6	0,5	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,62

*Изчисленията са на автора, като стойността е равна на средната аритметична величина през изследвания период за всяка отделна държава.

Забележка: Посочените данни са актуални към 30.11.2017 г.

Измерването на ефективността на публичните разходи за висше образование е комплицирано, защото са налице значителни различия между отделните университети и не могат да се изберат подходящите индикатори (Pohl, 2006) (Van Pottelsberghe, 2003). Де ла Фуенте и Джимено определят множество фактори, които влияят върху ефективността, и като цяло според същите икономисти е по-лесно да се открият предпоставките за неефективност на системата (De la Fuente, 2006). Изследване на Мигел Аубин и колектив (Miguel St. Aubyn, November 2009.) доказва, че ефективността на публичните разходи за висше образование в голяма степен

зависи от резултатите, постигнати от учениците в средното образование, измерени чрез изследвания като “PISA”.

Измерването на ефективността на публичните разходи за образование е нееднозначен проблем (Mandl, 2008). Следва да се вземат под внимание различни аспекти, като: достъп до образователните институции, социална и културна среда, степен на интеграция, брой на обучаващите се в неравностойно положение и др. За ефективното използване на държавните средства в образователната сфера се използват измерители, като: съотношението брой ученици/ студенти на един учител/ преподавател или представянето на учениците от съответната държава в различни области като четене, математика, естествени науки. Такъв измерител, въведен от ОИСП, е „PISA” – програма за международна оценка на знанията на учениците.

Ниската ефективност на публичните разходи за образование се потвърждава и от изследването „PISA” на знанията на учениците по математика, четене и естествени науки. При максимален бал 600 точки резултатите на българските ученици могат да се оценят като ниски. В области те са следните: *математика* – 432 точки (2012 г.) и 441 точки (2015 г.); *четене* – 431 точки (2012 г.) и 432 точки (2015 г.); естествени науки съответно 442 и 446 точки през 2012 г. и през 2015 г. Най-добре представилата се държава и в трите направления през 2015 г. е Естония с по 520 точки по математика, четене – 519 точки и естествени науки – 534 точки. Положителната тенденция за България е, че има слабо повишаване на PISA резултатите на нашите ученици през 2015 г. в сравнение с 2012 г.

По данни на НСИ (www.nsi.bg) частните разходи за образователно-квалификационни степени на висшето образование бакалавър, магистър и доктор през 2011 г. възлизат на 305 569 хил. лв., а публичните разходи възлизат на 628 296 хил. лв. Това ясно показва, че една трета от разходите във висшето образование са средства на самите обучаващи се. Привличането на частни инвестиции в сферата на висшето образование е особено голямо предизвикателство за страните от ЕС. Интегрирането на бизнес сектора в същата област е от голямо значение за модернизацията на системата на висшето образование. Увеличаването на дела на завършилите висше образование неминуемо е свързано и с увеличаване на частните инвестиции в тази област. По отношение на публичните инвестиции в образованието е необходимо да се наблегне на тяхната ефективност.

Насърчаването на частното финансиране трябва да бъде в унисон с интегриране на бизнес сектора в обучението на студентите. Осигуряването на качествено образование е една от седемдесетте Цели за устойчиво развитие на ООН с хоризонт 2030. Качеството на образованието зависи в голяма степен и от синхронизирането на учебните програми с изискванията на бизнеса. Изследване, проведено от учени в БАН в периода 2012–2014 г. (Зарева, 2014), показва липсата на съответствие между получаваното образование във висшите училища и търсенето на пазара на труда в България.

Особено негативно може да се оцени фактът, че дори самите преподаватели и обучаваните във висшите училища осъзнават липсата на практическа приложимост на получените знания. Резултатите от изследването са: „Мнозинството от **преподавателите** (57%) смятат, че степента на съответствие е ниска, а според 15% въобще няма такова съответствие. Значително по-скептични в това отношение са преподавателите от частните ВУ, от които едва 11,3% смятат, че има съответствие спрямо 31,3% от държавните. Мнението на **студентите** е подобно на това на преподавателите – 54% смятат, че степента на съответствие е ниска, а 13,3%, че няма съответствие. По-добри са оценките на учащите се в частните ВУ.“ (Зарева, 2014). Тези резултати ясно показват негативното отношение на младежите към адекватността на получаваното в България висше образование. По тази причина не звучи изненадващо и фактът, че значителна част от завършващите средно образование в България предпочитат да продължат своето обучение в чуждестранни висши училища.

Един от възможните начини за преодоляване на проблемите във висшето образование, повишаване на неговото качество и приважването му в съответствие с изискванията на пазара на труда е в развитието на връзките между висшите училища и работодателите. Тук основна роля има българската държава, която е необходимо да спре субсидирането на ненужни специалности, в които получаваното висше образование е неадекватно на изискванията на пазара на труда. Качественото висше образование предполага, завършващият млад човек да е способен да се реализира на пазара на труда, без да му е необходим тригодишен стаж преди това или допълнително обучение от страна на работодателите. Едно от възможните решения е в предоставянето на стипендии на талантиливи студенти от работодатели, които след завършване на висше образование ще наемат на работа съответния студент. Държавата от своя страна може да предоставя финансови стимули на работодатели, които отпускат стипендии на студенти, например под формата на данъчни облекчения. Имайки предвид факта, че броят на обучаваните българи в чужбина е значителен, може да се заяви, че българинът има желание и възможност да заплаща по-висока цена за висше образование, но в замяна на това иска да получава и по-високо качество.

В този аспект изследване на Р. Боарини и Х. Строс (Boarini) достига до заключението, че повишаването на разходите на отделния индивид за висше образование, под формата на платени такси, увеличава в значителна степен ефективността. Може да се каже, че изводът е логичен, защото, заплащайки собствени средства, студентите проявяват по-висока отговорност към показаните от тях резултати и са по-взискателни към придобитите знания. Освен това заплащането на определена такса и нейният размер са показатели за качеството на образованието, което се предлага от отделния университет. Като цяло по този начин се стимулира конкуренцията между висшите училища.

В унисон с неолибералния подход може да се заяви, че особено при висшето образование е възможно да се приложи пазарният подход. В тази сфера е налице възможност за засилване ролята на частния сектор и за неговото партньорство с публичния сектор. Предлаганата от Милтън Фридмън ваучерна система (Ставрев, 2008) също може да се използва. Тази система се състои в предоставянето от страна на държавата на всеки учащ или на неговите родители на ваучер, чиято стойност е равна на разходите, които държавата отделя за образованието му. Те сами избират учебното заведение, където детето ще учи и което съответно ще получи сумата от ваучера. По този начин отново се засилва конкуренцията между висшите училища в привличането на по-голям брой студенти и предоставянето на знания с по-високо качество. По-голямото участие на производствения сектор също може да подобри взаимодействието между отделните фирми и университетите и усилията да бъдат насочени към по-високата практическа насоченост на знанията, които студентите получават.

Основни изводи:

Първо. Размерът на публичните разходи за висше образование е нисък във всички анализирани държави и по-конкретно в България;

Второ. Публичните разходи за образование са инвестиция в човешки капитал и е задължително, те да се превърнат в приоритет на държавната политика на България. Само по този начин е възможно да бъдат достигнати целите, заложи в Стратегия „Европа 2020“ и Глобалните цели за устойчиво развитие до 2030 г.

Трето. Необходимо е да се акцентира върху ефективността на публичните разходи за висше образование. Разходите трябва да се правят в зависимост от резултатите, които показват учащите се, а не от техния брой.

България трябва да инвестира сериозно в образованието, защото живеем в глобално общество, основано на знанието. Конкурентоспособността не само на отделния индивид, но и на нацията като цяло зависи не само от образованието, а от неговото високо качество, съобразено с изискванията на съвременния свят, както и от ефективността на публичните разходи в тази сфера.

Препоръките, които могат да се направят, са:

Първо. Публичните разходи за висше образование в България да се увеличат до над 1% от БВП.

Второ. Недостатъчната ефективност на публичните разходи за образование води до това, че завършилите в България кадри в недостатъчна степен отговарят на изискванията на пазара на труда и не удовлетворяват нуждите на бизнеса. Необходимо е да се постигне синхрон между бизнес и образование.

Трето. Необходима е промяна в модела на субсидиране от държавата – не според броя на записалите се студенти, а субсидирането да е обвързано с броя на завършилите висше образование.

Четвърто. Семестриалните такси във висшите училища да бъдат диференцирани и да се определят въз основа на гъвкав механизъм, зависещ от успеха на студентите.

Пето. Да се разработи и осъществи Стратегия за развитие на висшето образование в България, която да поставя акцент върху качеството на образованието в съответствие с Цел 4 за устойчиво развитие на ООН: „Осигуряване на приобщаващо и справедливо качествено образование и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички“.

2. Значение и перспективи за младежта в съвременното развитие на Литва

Икономическият растеж и намаляването на неравенството са едни от най-важните цели на икономическото развитие на всички държави. Това са важни индикатори на макроикономическото развитие. Организацията на Обединените нации (ООН) през 2015 г. публикува Цели за устойчиво развитие до 2030 година (Цели устойчивого развития. Програма устойчивого развития до 2030 года, 2015). Формулирани са седемнадесет цели за устойчиво развитие и 169 задачи, всички свързани с ролята на човешкия фактор в икономическото развитие, а също с научните изследвания и експерименталните разработки, които определят прогреса и положителните изменения в живота на обществото. Това е документът, който замени провъзгласените през 2000 г. от ООН Цели на хилядолетието в областта на развитието, по-амбициозни и актуални не само за бедните страни, но и за всички 192 страни, ръководителите на които, включително Литва, са подписали тази резолюция.

Икономическият растеж е свързан с измененията в множество икономически показатели, но най-значително е ежегодното изменение на реалния брутен вътрешен продукт. Неравенството се характеризира с две детерминанти: 1) неравенство в дохода, равнището на живот, богатството или достиженията; 2) неравенство във възможностите, което зависи от различията: характеристика на семейството, месторождение или местожителство, възможности и качество на обучението и образованието, възраст, националност, пол и други (Zaicev, 2007); (Dabla-Norris, E., Kochhar, K., Suphaphiphat, N., Ricka, F., Tsounta, E., 2015). Неравенството в достиженията е обусловено от различни възможности, индивидуални усилия, съчетаване на таланти, равнище на развитие на обществото и цялата инфраструктура на страната (Lazutka, 2003).

Неравенството води до слабо общество, което губи своите ценности. Изследванията (Reardon, S.F., Bischoff, K., 2010) свидетелстват за това, че намаляването на неравенството води до социална стабилност в обществото, увеличаване на детското благополучие, снижаване на смъртността

(особено при децата), намаляване количеството на психичните заболявания; подобряване резултатите от обучението при децата и младежите, повишаване мотивацията в обучението (Schwab, 2017). Коефициентът на неравенство на доходите GINI в Литва е най-висок през последните 10 години – от 36.3% през 2005 г. той достига до 37.9% през 2015 г. Той е с 8 процентни пункта по-висок от средния показател за GINI в Европейския съюз (EUROSTAT данни, 2017). Тази ситуация е обусловена от това, че част от населението на Литва не притежава необходимите навици и възможности за участие на пазара на труда и не се включва в него (Ciburgiene, J., Navickas, V., Marcheva, A., Guscinskiene, J., 2017). През 2015 г. коефициентът GINI за 28-те страни-членки на Европейския съюз (ЕС-28) е бил 31%. Неравенството в доходите по този показател (26%) е било най-ниско в Словакия, Словения, Чехия, Швеция. Напротив, в България, Латвия и Литва този показател превишава показателя за ЕС-28 (EUROSTAT данни, 2017). Увеличаването на неравенството в доходите изисква внимание както от икономистите, така и от политиците към въпроса за разпределяне на богатствата и доходите на обществото (Leoni, T., Pollan, W., 2003). В научната литература значителен брой изследвания са съсредоточени към проблеми, предизвикани от неравенството в доходите, като: неравното потребление от различните групи в обществото, различните размери на спестяванията, възможностите за трудоустройство и възможностите за получаване на образование (особено за младежта), здравето на населението, имиграцията, устойчивото икономическо развитие и други.

Weil (Weil, 2013) определя четири източника на неравенства в доходите, свързани с икономическия растеж: спестявания, човешки капитал, данъчна система и политическа нестабилност. Макар неравномерното разпределение на доходите да оказва положително влияние върху натрупването на физически капитал, то води до ниско натрупване в човешки капитал. Човешкият капитал е един от най-важните фактори в икономическото развитие на много страни, включително Литва, и за това на неговия анализ трябва да се отделя значително внимание.

От гледна точка на човешкия капитал е важно да се определи връзката между неравенството в доходите и икономическия растеж. Човешкият капитал включва в себе си всички човешки качества, които са важни от икономическа гледна точка, т.е. не само образование в общия смисъл, но и инвестиции в знания, навици и производителност на труда. Много изследвания показват силна отрицателна връзка между неравенството в доходите и равнището на образование на населението, следователно нарастването на коефициента GINI може да повлияе отрицателно върху равнището на образованието на младежта.

В научната литература (Stark, Rethinking the Brain Drain, 2004) (Stark, The Economics of the Brain Drain Turned on its Head, 2002) се отбелязва, че именно човешкият капитал определя това, една държава да е социално и икономически по-напреднала, отколкото друга и че социално-

то развитие при по-добро използване и оценка на човешкия интелектуален капитал е по-балансирано. Твърди се, че образованието, знанията и тяхното предаване осигуряват еднакво развитие на обществото, способстват за откритостта, равенството, демокрацията и съгласуваността (Mannheim, 1980). Развитието на науката и знанията са едно от условията за развитие на обществото. Връзката между системата на висшето образование и пазара на труда се осигурява за сметка на получени в процеса на обучение знания, навици, компетенции в различни области. Равнището на образование води също и до подобряване условията на труд. Хората, особено младите, подготвили се за пазара на труда по правило са икономически устойчиви и са предпоставка за устойчиво развитие на страната (Ciburiene, 2014).

От гледна точка на Целите за устойчиво развитие до 2030 година (2015) в Литва са открити четири приоритетни области (от всички 17 цели): (1) намаляване на социалната изолация и бедност, (2) здравословен начин на живот, (3) енергийна ефективност и (4) изменение на климата и устойчиво потребление и производство (Važgauskaitė, 2016). Приоритетите на Литва съответстват на концепцията за устойчиво развитие, но представители на неправителствените организации извеждат сред приоритетните области такива като образование и сътрудничество в областта на развитието. Особено важен е фактът, че в Литва най-важният фактор за развитието са образованите хора, които определят конкурентоспособността на страната. Министерството на околната среда на Литва, отговарящо за устойчивото развитие, стои на позицията, че сферата на образованието и сътрудничеството в областта и развитието са хоризонтални и включват всички 17 цели.

Стратегиата за устойчиво развитие на Литва страната е била подготвена още през 1993 г. и преразгледана през 2009 г., но отсъства ясна координация за нейното реализиране. Литва получава структурна подкрепа от ЕС, отговорност за която поема Министерството на финансите на Литва, а за политиката за устойчивото развитие отговаря Министерството на околната среда.

Основните аспекти на устойчивото развитие – икономически, социално-културен и екологичен, могат да бъдат реализирани с решаване на въпросите на обучението и образованието. Те включват:

- икономическо развитие, което трябва да гарантира, че личният доход на човек от населението на бъдещите поколения да не бъде по-нисък от този на днешното поколение;
- социално-културно развитие, което трябва не само да запази обществото, но и да го развие, т.е. поддържане на тесни социални отношения и отношения между хората, а също и да се укрепват;
- екологично развитие, запазване на разнообразието на биологичните видове, на основните екосистеми и екологичните процеси.

Основната цел на устойчивото развитие на Литва гласи „по показателите за икономическо, социално развитие и ефективно използване на ресурсите до 2020 г. да се достигне средното ниво на ЕС от 2003 г. В съответствие с екологичните показатели – да се превишат допустимите стандарти на ЕС, да се съблюдават международните конвенции, ограничаване на замърсяването на околната среда и глобалното въздействие върху климата“ (Национална стратегия устойчивого развития, 2009). В областта на икономическото развитие, за да се достигнат тези цели, поставени в стратегията до 2020 г., за достигане на набелязаното равнище на икономическо развитие на ЕС е необходимо да се осигури ежегоден темп на растеж на БВП минимум от 6–7%, намаляване на различията между отделните региони. В рамките на икономическата дейност на страната, в допълнение към двукратно повишаване на тяхната екологична ефективност, се предвиждат следните основни дългосрочни задачи: развитие на промишлеността, транспорта, селскостопанската дейност. В областта на социалното развитие в Литва основно внимание следва да бъде отделено на проблемите на заетостта, бедността и социалната изолация, а също, образованието, здравеопазването и запазването на културната самобитност. Други основни дългосрочни задачи са предвидени в областта на социалното развитие на микро- и макроекономическо ниво, а именно:

- развиване на компетенции, които са важни за професионалната дейност на човека, особено на младежта;

- развиване на компетенции за социална дейност на обществено равнище;

- оценка на фактора време в процеса на обучение и възпитаване на хората, които са способни, постоянно да се адаптират в променящия се свят към личностна самоизява;

- осигуряване на достъп до образование на различни нива и осигуряване на възможност, около 60% от младите хора в Литва да получат качествено висше образование.

Равнището на заетост в Литва на работниците във възрастовата група от 20 до 64 години в зависимост от квалификацията/образованието в периода 2005–2016 г. е представено в Таблица 2. То е сравнено с това в други страни–членки на ЕС и средното за ЕС-28. Сравнението е между две квалификационни нива: средно ниво на образование, съответстващо на ISCED 3-4, и високо ниво на квалификация, съответстващо на образователно ниво 5-8 ISCED.

Представените данни в таблица 2 сочат, че равнището на заетост със средно ниво на образование в Литва във възрастовата групата 20–64 години намалява. Равнището на заетост с висока квалификация се увеличава и превишава достигнатото средно за страните в ЕС-28, което се приема като положителна тенденция. За България и по двата показателя се наблюдава увеличаване.

Таблица 2
Равнище на заетост според равнището на образование през 2005–2016 г.
(%)

Година	2005	2010	2015	2016	Гемп 2005-2016 г.
Държава					
1. ISCED 3-4					
ЕС-28	69.5	69.9	70.7	71.6	3.0
България	66.5	66.7	68.3	68.9	3.6
Ирландия	75.0	63.1	65.7	68.3	-0.9
Великобритания	79.6	75.0	77.3	77.7	-2.4
Естония	70.0	64.6	74.8	74.7	6.7
Латвия	69.5	61.8	69.4	69.1	-5.8
Полша	57.8	62.7	64.7	66.3	14.7
Литва	69.1	58.8	67.2	68.5	-8.7
Унгария	66.1	61.8	69.9	72.5	9.7
Германия	69.6	74.9	78.4	79.3	13.9
2. ISCED 5-8					
ЕС-28	82.7	82.4	82.7	83.4	8.5
България	80.3	82.7	84.0	84.2	4.9
Ирландия	85.6	79.4	81.2	82.0	-4.2
Великобритания	87.5	84.1	84.8	85.0	-2.9
Естония	83.9	78.4	85.2	84.0	1.2
Латвия	83.6	82.7	85.1	86.5	3.5
Полша	81.1	82.5	85.0	85.8	5.8
Литва	86.3	85.7	88.7	90.4	4.8
Унгария	82.5	77.5	82.1	84.4	2.3
Германия	82.8	86.8	87.8	88.0	6.3

Източник: EUROSTAT.

Предполага се, че броят на работниците с ниска квалификация ще се снижи с 40%, броят на работниците със средна квалификация ще се увеличи с 20%, а с висока квалификация – с 40%. Поради ръста на търсенето на работници с висока квалификация на пазара на труда в Литва са важни различните типове на разширяване на възможностите (Таблица 3).

Разширяването на възможностите се отнася до младежката възрастова група и се разбира като предоставяне на възможности за младежта с цел обновяване на обществото, укрепване на ценностната страна и съдействие за достигане на целите. Разширяването на икономическите възможности се осигурява от навици, възможности и ресурси, които позволяват на хората да получат нужния доход. Това е особено справедливо за младите хора, търсещи икономическа независимост.

Данните, представени в Таблица 4, показват, че обучението на всички специалисти в областта на висшето образование се е намалило при

Таблица 3
Различни типове на разширяване на възможностите

Икономическо разширяване на възможностите	Политическо разширяване на възможностите	Разширяване на човешките и социални възможности
- осигуряване на навици, възможности и ресурси, осигуряващи достатъчен доход; - насърчаване на предприемачеството.	- способност да се организира, анализира и мобилизира, т.е. предоставяне на гражданите право да осъществяват своите права.	- способност за промяна на своя живот, общност в съответствие с това, което за тях е значимо

Източник: (Civinskas, R., Tamutienė, I., Lazauskaite, R., 2016).

във всички образователно-квалификационни степени. Разширяването на възможностите за младите хора в значителна степен зависи от неговото университетско образование, което осигурява теоретични и практически знания за създаване на бизнес.

Таблица 4
Изменения в подготовката на специалисти във вузовете на Литва през 2005-2015 г.

(хил. души)

Година	2005	2007	2009	2010	2012	2014	2015	Темп 2005-2015 г. (%)
ОКС								
Професионален бакалавър	11173	11940	12189	12672	12698	10012	9570	-14.34
Бакалавър	18312	21402	21594	21062	20276	13908	13426	-26.68
Магистър	9012	8883	9599	9845	8462	8237	8126	-9.83
Докторанти	765	868	338	374	382	372	382	-50.1
Без степен	-	-	879	1047	545	563	604	-31.28

Източник: (Образование в Литве в цифрах, 2016).

За младежкото предприемачество в Литва способстват:

- 10 делови, туристически и бизнес-информационни центъра; 4 бизнесинкубатора; 8 научно-технически парка;
- Държавното учреждение „Versli Lietuva“, което предоставя различни консултации за нов бизнес, а учредителите на компании имат възможност, през първите години да получават професионални консултации в областта на счетоводството, маркетинга, стратегическото управление и

по други въпроси, а също и да участват в различни тренинги. Създадена е и национална мрежа от наставници и се организират наставнически занятия, където опитни представители на бизнеса помагат на начинаещите предприемачи да намерят най-добрите решения за конкретното развитие на бизнеса; организират делови мисии в други държави; организират бизнесизложби и представят други услуги за бизнеса;

- Обществената корпорация „Бизнес-ангели“ е на богати хора, които влагат свои пари в проекти като спонсори, за финансова помощ на търсещите предприемачи, които често са подложени на висок риск;

- Фонд за поощряване на предприемачеството. Целта на този фонд е да съдейства на отделни лица за започване на свой малък или среден бизнес, например: предоставяне на гаранции по инвестиционни проекти или заеми на капитал; предоставяне на преференциални кредити от фонда, възстановявайки 95% от заплатената лихва;

- Кредити предоставят всички 9 търговски банки, лицензирани от Банката на Литва, 8 филиала на чуждестранни банки, 69 кредитни съюзи и други финансови учреждения, способни да предоставят кредити. Тези учреждения използват „кошница“ за насърчаване на начинаещите в бизнеса, а през първата година от началото на бизнеса не се включва заплащане за ежедневните банкови услуги.

Във всички региони на Литва в течение на две години (2011 г. и 2012 г.) е осъществен репрезентативен мониторинг на предприемачеството (Laužikas, M., Viginienė, E., Miliūte A., Varniene, S., Dailydaitė, S., Jakimavičius, T., 2012). Резултатите, представени в Таблица 5, показват, че 25% от младежите (18–24 г.), взели участие в мониторинга, са започнали собствен бизнес през 2011–2012 г., дялът на младежите, започнали бизнес за други, се е намалил с 4 процентни пункта, дялът на желаещи да започнат бизнес се е увеличил с 3 процентни пункта. Значително е намалението при собствениците на бизнес от 15% на 8%, а дялът на напусналите бизнеса се е увеличил от 9% на 14%. В групата на младежите от 25 до 34 г. се наблюдава намаление във всички категории. Изследването показва, че младите хора от двете възрастови групи не са силно свързани с бизнеса.

Експертите, участвали в изследването на развитието на бизнеса в Литва, са представяли различни сфери на дейност: финанси, държавна политика, образование и наука, бизнес и инфраструктурни учреждения. Оценявайки секторите образование и наука и развитие на бизнеса, експертите са направили следните обобщения:

- Ролята на образованието и обучението са недостатъчни за стимулиране създаването и развитието на нови предприятия. Експертите отбелязват липсваща ориентация към предприемачеството в началните и средните училища (75% от експертите са дали негативна оценка). Според тях тези учебни заведения недостатъчно насърчават творчеството, самостоятелността и инициативата; на младежите не достига възприятие за делова активност и принципи на пазарната икономика. Ролята на колежите и уни

Таблица 5
Състояние на бизнеса в Литва по възрастови групи през 2011–2012 г.
(%)

Състояние на бизнеса	Година	Възрастови групи (години)				
		18-24	25-34	35-44	45-54	55-64
Създаване на собствен бизнес	2011	25	34	21	12	7
	2012	25	25	23	21	7
Създаване на бизнес за другите	2011	21	36	23	13	8
	2012	17	30	22	22	8
Желае да създаде бизнес	2011	27	36	16	14	4
	2012	30	29	21	18	8
Собственик на бизнес	2011	15	22	22	28	13
	2012	8	20	30	30	13
Напуснал бизнеса	2011	9	22	31	28	10
	2012	14	34	23	20	9

Източник: (Laužikas, M., Viginienė, E., Miliūte A., Varniene, S., Dailydaitė, S., Jakimavičius, T., 2012).

верситетите в обучението и управлението на бизнеса е оценена като по-добра за развитие на випускници, които могат да създават и развиват компании (58% от експертите са оценили негативно) (Laužikas, M., Viginienė, E., Miliūte A., Varniene, S., Dailydaitė, S., Jakimavičius, T., 2012);

- Значителна част от експертите са съгласни, че в Литва младежите на възраст между 14 и 20 години имат достатъчно добър достъп до начално и средно равнище на образование (средната оценка е 4,9 бала от 5) и те обикновено се учат на бизнесдейности чрез собствен опит и различни индивидуални контакти (4,1 бала). 47% от експертите считат, че тези младежи са способни да се занимават с бизнес и ще изпълняват повече ролята на работодатели, отколкото на наемни работници. Експертите също смятат, че тези млади хора не е твърде необходимо да се занимават с бизнес или да си търсят работа, по-скоро е необходимо да получат висше образование (Laužikas, M., Viginienė, E., Miliūte A., Varniene, S., Dailydaitė, S., Jakimavičius, T., 2012);

- Експертите са съгласни и с това, че за младежите на възраст между 21 и 34 г. е привлекателна възможността за живот и работа зад граница (4,2 от 5 бала). Тази част от младежта се занимава с предприемаческа дейност, помага на роднини, семейство и приятели (4 от 5 бала). Независимо че съществуват множество различни видове насърчаване на бизнеса, тази система е средно достъпна за младежите (3,3 бала), а финансовите учреждения (3,0 бала) и микрокредитите (2,7 бала) все още са недостъпни. 56% от експертите не са съгласни, че младите хора (21–34 г.) се сблъскват с големи ограничения, повече отколкото другите започващи бизнес, но 36% са съгласни, че конфликтните ситуации представляват сериозна бариера.

31% от експертите са съгласни, че тази група активно участва в предприемаческа дейност.

Мониторингът на развитието на бизнеса в Литва показва, че се увеличава включването на младежта, особено в групите 18–24 години и 25–34 години, в пазара на труда, създавайки малък и среден бизнес, което в бъдеще в значителна степен ще определя нарастването на доходите в страната и ще способства за нарастване на жизненото равнище и осигуряване на устойчиво икономическо развитие на страната. Нарастването на качеството на обучението във висшите учебни заведения повишава мотивацията на младежите и активното им участие на пазара на труда. Само в тази посока в Литва индексът на целите за устойчиво развитие за 2015 г. е 72.1 бала, като има потенциал за увеличаване и повишаване. През 2015 г. Литва заема 31 място, Естония – 21 място (74.5 бала), а Латвия – 28 място (72.5 бала).

3. Резултати от емпиричното изследване на бизнес организациите и студентите в Република България по отношение на Глобалните цели за устойчиво развитие

3.1. Проучване степента на реализиране на Глобалните цели за устойчиво развитие в българските бизнес организации

Българските бизнес организации работят все по-активно и успешно по конкретни проекти и инициативи, свързани с реализирането на Глобалните цели за устойчиво развитие. Те целенасочено и ефективно се стремят да управляват всички налични фирмени ресурси и възможности с цел осигуряване на здравословен начин на живот и стимулиране на благосъстоянието на всички заети лица, осигуряване на равностойно качествено образование и стимулиране на възможностите за учене през целия живот, насърчаване на постоянен и устойчив икономически растеж, пълна и продуктивна заетост и достоен труд за всички работещи, изграждане на гъвкава инфраструктура, насърчаване на индустриализацията и стимулиране на иновациите, трансформиране на градовете и населените места в безопасни, стабилни и постоянни центрове, осигуряване на съвременни и адекватни модели на потребление и производство, насърчаване на мирни приобщаващи общества за устойчиво развитие, укрепване на средствата за изпълнение и обновяване на глобалното партньорство за устойчиво развитие и др. (Българска мрежа на Глобалния договор на ООН).

Потвърждение на подобно наблюдение е и оценката на бизнес организациите, включени в настоящото изследване. Това са стопански единици с *разнородни икономически дейности, класифицирани в различни сектори на националната икономика* (Сектор С – преработваща промишленост, Сектор Е – доставяне на води; канализационни услуги, управление

на отпадъци и възстановяване, Сектор F – строителство, Сектор G – търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети). Изследваните бизнес структури са с *дългогодишен опит и традиции*. Доминира дялът на респондентите (80,0%), които осъществяват дейността си над 10 години, 13,3% функционират от 10 години и едва 6,7% са създадени през последните 3 години. Позитивен факт е високият дял на бизнес структурите, които *генерират ръст и икономически просперитет на фирмената дейност* – 86,7%, докато 13,3% са в състояние на стагнация.

От гледна точка на *размера на анализираниите организации* (в зависимост от критериите според Закона за малките и средните предприятия (чл. 3) – средносписъчен брой на персонала и стойност на активите) в проучването преобладават средните предприятия – с относителен дял 46,7%, следват големите предприятия – с относителен дял 26,6%, трети е дялът на малките предприятия – 20%, а най-малък е дялът на микропредприятията – 6,7%. Според *правния си статут* най-голям дял в общия брой заемат Акционерните дружества (АД) – 40%, следвани от Едноличните акционерни дружества (ЕАД), Дружествата с ограничена отговорност (ООД) и Едноличните дружества с ограничена отговорност (ЕООД), които са с еднакъв процент (по 20%). Същевременно преобладаващата част от организациите са създадени и функционират изцяло с български капитал – 66,7%. Приблизително 26,6% от стопанските субекти са с участие на смесен капитал и едва около 6,7% са с изцяло чуждестранен капитал.

В настоящия момент актуалността на Глобалните цели за устойчиво развитие в изследваните бизнес организации е безспорна. Те напълно осъзнават, че за да могат максимално точно да идентифицират, предвиждат и удовлетворяват потребностите и желанията на потребителите, да се противопоставят на интензивната и динамичната конкуренция, да отговорят на постоянните послания за нови изисквания и параметри, както и да се адаптират към сложната (турбулентна и твърде нестабилна, несигурна) обстановка на пазара на труда и на пазара на стоки и услуги, в стратегически план, Глобалните цели за устойчиво развитие трябва да са в основата на фирмената политика и концепция. Всички бизнес структури, участващи в проучването, в зависимост от спецификата на своята стопанска дейност, реални и потенциални възможности и разполагаеми ресурси реализират една или няколко от глобалните цели за устойчиво развитие. По-конкретно те са пряко ангажирани с постигането на:

- качествено образование (46,7%);
- чиста вода и санитарно-хигиенни условия (26,7%);
- възстановяема енергия (13,3%);
- сигурна работа и икономически растеж (73,3%);
- иновации и инфраструктура (60,0%);
- устойчиви градове и общности (26,7%);
- живот на земята (6,7%);
- партньорство за целите (53,3%).

Различни условия, причини и фактори обуславят налагането на глобалните цели за устойчиво развитие като механизъм за по-доброто и по-гъвкавото използване на ресурсите на анализиранията предприятия, повишаване на тяхната фирмена ефективност и осигуряване на множество конкурентни предимства. Същевременно трябва да се има предвид, че това са сложни и динамични променливи, които в едни или други ситуации и отношения могат да благоприятстват или забавят успешното им осъществяване или да влияят многопосочно върху очакваните резултати от тяхното изпълнение (вж. Таблица 6).

Таблица 6

Структура на бизнес организациите според оценката на факторите, влияещи върху реализирането на Глобалните цели за устойчиво развитие

Макрофактори	Сила на влияние ²			
	1	2	3	4
Брой и структура на населението на страната	13,3	20,0	26,7	6,7
Географски и климатични условия в страната, екологични практики и стандарти	13,3	13,3	53,3	20,0
Миграционни процеси и тенденции	6,7	40,0	26,7	26,7
Равнище на образование и професионална подготовка на населението	6,7	20,0	13,3	60,0
Регламенти, директиви и други законодателни актове	6,7	20,0	33,3	33,3
Стабилност на макроикономическата среда	6,7	6,7	6,7	66,7
Стабилност на финансовите и капиталовите пазари	13,3	6,7	33,3	26,7
Състояние и структура на пазарите и поведение на пазарните участници	6,7	26,7	6,7	40,0
Трансфер на технологии, развитие на информационни и комуникационни технологии		26,7	13,3	33,3
Мезофактори				
Брой на стопанските структури в отрасъла, влияещ върху равнището и структурата на конкуренция		20,0	40,0	33,3
Наличие на добри и утвърдени браншови практики и бизнес модели			20,0	80,0
Научноизследователска и развойна дейност на предприятията в бранша		6,7	20,0	73,3
Състояние на стопанската (производствената) и социалната инфраструктура	13,3	13,3	20,0	40,0

² Скала на оценяване силата на влияние на факторите върху реализирането на глобалните цели за устойчиво развитие от 1 до 4: 1 – почти няма влияние; 2 – малко влияние, 3 – умерено влияние, 4 – силно влияние.

Териториална концентрация на предприятията в бранша	20,0	20,0	33,3	13,3
Микрофактори				
Динамика и тенденции на конкурентоспособността на предприятията		13,3	26,7	53,3
Модели на поведение на доставчиците, осигуряващи фирмените ресурси	6,7	13,3	33,3	33,3
Нагласи и потребности и изисквания на потребителите	13,3	13,3	6,7	73,3
Развитие и диференциация на дистрибуционната политика на посредниците	6,7	6,7	13,3	60,0

Особено важно е да се подчертае фактът, че анализираният бизнес организации участват в различни проекти и инициативи, насочени към изграждането на стабилно партньорство и по-добро взаимодействие между младежите, образованието и бизнеса за реализиране на Целите за устойчиво развитие. Те се включват предимно в разработването, планирането и провеждането на стажантски програми, в рамките на които откриват талантиливи бъдещи професионалисти и ги подпомагат в придобиването на професионални умения, усвояването на съвременни подходи, методи и инструменти, запознаването с фирмената дейност и организационната култура, както и в натрупването на полезен практически опит. Те се възползват от възможностите, които предоставят тези програми, за да постигнат увеличаване на успешното и устойчивото интегриране на младите хора на пазара на труда и ограничаване на несъответствието между нуждите на бизнеса и качеството на образователния продукт. В същото време проучванията бизнес структури прилагат и инициативите „Програма за нови умения и работни места“ и „Младежта в движение“, чрез които се подпомага постигането на част от Глобалните цели за устойчиво развитие. По-конкретно се реализират целите, насочени към усъвършенстване на придобитите знания, умения и компетенции или натрупване на нови, както и към качествена промяна на притежаваната професионална квалификация.

Бизнес организациите смятат, че реализирането на съвместни проекти и инициативи между образователните институции, младежите и бизнеса, свързани с постигането на Глобалните цели за устойчиво развитие, се налага поради факта, че в условията на динамично развиващата се среда, получените в образователната система знания и умения често пъти се оказват недостатъчни. Същевременно те се стремят да налагат фирмено поведение, насочено към внедряване на иновации и високи технологии в производството, прилагане на гъвкави форми за организация на труда, разширяване на продуктивния портфейл, повишаване на инвестиционния потенциал и др., а това неминуемо изисква промяна на основния принцип за начина на придобиване на нови знания – от „учене“ към „учене чрез действие“ (*Learning by doing*).

Позитивна констатация е, че чрез проектите и инициативите за взаимодействие между младежите, образованието и бизнеса за реализиране на Целите за устойчиво развитие стопанските субекти, включени в проучването, постигат определени предимства в няколко направления като: намаляване на общата (цялостната) рискова изложеност на организацията (46,7%), редуциране на оперативните разходи и реализиране на икономии (20,0%) и постигане на синергичен ефект и концентрация на ресурси (13,3%). Паралелно с предимствата от осъществяването на съвместните проекти и инициативи бизнес организациите отчитат и някои недостатъци, като например това, че резултатите от реализирането на Глобалните цели се очаква да се проявят едва в определен бъдещ период (40,0%), постигането на глобалните цели изисква разходването на немалко финансови средства (13,3%), изпълнението на целите може да доведе до дисбаланс и да наруши равновесието в организацията (6,7%).

Независимо от недостатъците, в бъдеще анализираниите стопански субекти биха се насочили и към реализирането на новите Глобални цели за устойчиво развитие чрез инициирането и изпълнението на проекти, насърчаващи връзката „младежи–образование–бизнес“, а именно:

- добро здраве;
- намаляване на неравенствата;
- борба с климатичните промени;
- отговорно потребление.

3.2. Проучване очакванията, нагласите и мненията на студентите по отношение на глобалните цели за устойчиво развитие

Беше осъществено проучване сред студентите от СА „Д. А. Ценов“ – Свищов и Висшето училище за агробизнес и развитие на регионите в гр. Пловдив, като една от страните в триадата „Младеж – Образование – Бизнес“, партниращи си за реализирането на Глобалните цели за устойчиво развитие. Това проучване позволява да се проследят очакванията, нагласите и мненията на студентите по отношение на ролята и значението на Глобалните цели за устойчиво развитие, притежаваните от тях специални знания, специфични умения и поведенчески и функционални компетенции относно тези цели, както и участието им в различни проекти за тяхното постигане. Студентите, включени в изследването, са от различни специалности (вж. фиг. 1) и от различен курс на обучение – втори курс (48%), трети курс (24%) и четвърти курс (27%), като делът на обучаващите се в задочна форма е 74%, а 26% – са в редовна форма на обучение. Същевременно доминиращата част от респондентите са жени – 71%, а 29% – мъже, като с най-голям дял по отношение на възрастовата структура са студентите между 21 и 29 години (40%), 37% – са между 30 и 39 години, 11% – са между 40 и 49 години, 6% – са между 18 и 20 години и 5% – са над 50 години.

Положителен е фактът, че повече от половината от анкетираните студенти (74%) са запознати с глобалните цели за устойчиво развитие, докато 23% – не са запознати, а едва 3% – не могат да отговорят. Респондентите посочват, че най-важните Глобални цели за тях са:

- сигурна работа и икономически растеж – 71%;
- качествено образование – 66%;
- иновации и инфраструктура – 58%;
- добро здраве – 48%;
- мир и справедливост – 42%;
- край на глада – 40%;
- намаляване на неравенствата – 39%;
- изкореняване на бедността – 33%;
- устойчиви градове и общности – 32%;
- чиста вода и санитарно-хигиенни условия – 27%;
- борба с климатичните промени – 23%;
- партньорство за целите – 16%.
- равенство между половете – 11%;
- възстановяема енергия – 11%;
- отговорно потребление – 11%;
- живот на земята – 11%;
- живот под водата – 2%.

Поради това не е изненадващо и тяхното желание да участват активно в реализирането на тези цели. По-конкретно за постигането на: сигурна работа и икономически растеж (60%), качествено образование (48%), иновации и инфраструктура (42%), добро здраве (35%), изкореняване на бедността (32%), мир и справедливост (29%), устойчиви градове и общности (21%), край на глада (18%), намаляване на неравенствата (15%), чиста вода и санитарно-хигиенни условия (15%), партньорство за целите (13%), отговорно потребление (11%), борба с климатичните промени (8%), възстановяема енергия (8%), равенство между половете (5%) и живот на земята (2%).

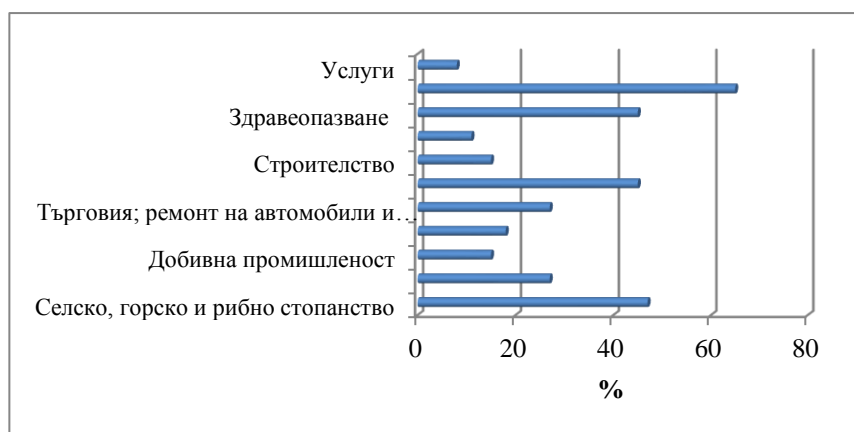
Фигура 1. Разпределение на студентите по специалности (%)

Резултатите от проучването показват негативна тенденция по отношение на участието на студентите в различни инициативи и проекти, свързани с Глобалните цели за устойчиво развитие. До този момент твърде тревожен е процентът (92%) на респондентите, които не са се включвали в подобни проекти, само 6% са отговорили положително, а 2% – не могат да преценят. Студентите не са активни и в иницирираните от университета проекти по отношение на целите, гарантиращи устойчиво развитие. Над 95% не са участвали, 3% – не могат да преценят и едва 2% – са отговорили положително.

Категорично е мнението на проучваните студенти, че в България са налице добри условия за постигане на Глобалните цели за устойчиво развитие. Приблизително 81% посочват, че има благоприятни условия, но е необходимо по-добро взаимодействие и координация между всички институции, ангажиращи се с реализирането на Глобалните цели, докато 10% смятат, че у нас няма подходящи условия или те са все по-сложни и трудно предвидими и 9% – не могат да преценят. Според студентите приоритетни за институциите в България трябва да са целите: сигурна работа и икономически растеж (63%), качествено образование (58%), добро здраве (50%), изкореняване на бедността (45%), иновации и инфраструктура (39%), мир и справедливост (27%), устойчиви градове и общности (27%), край на глада (16%), намаляване на неравенствата (13%), борба с климатичните промени (13%), чиста вода и санитарно-хигиенни условия (10%), възстановяема енергия (10%), отговорно потребление (8%), живот на земята (8%), партньорство за целите (6%), равенство между половете (3%) и живот под водата (2%).

Респондентите виждат възможност за реализиране на Глобалните цели в почти всички основни сектори на икономиката (вж. фиг. 2).

Фигура 2. Структура на приоритетните сектори за реализиране на Глобалните цели за устойчиво развитие (%)

Друга интересна констатация е, че по време на своето обучение повече от половината студенти (52%) са изучавали дисциплини, предоставящи им базови знания и основни практически умения в областта на Глобалните цели за устойчиво развитие и тяхното успешно реализиране, докато близо 48% – все още не са имали подобни дисциплини, но това са предимно студентите от втори курс, които ще ги изучават в по-горен курс. Сравнително висок е дялът на студентите (46%), които считат, че са усвоили достатъчно знания, чрез които могат да реализират целите за устойчиво развитие, а 27% – все още не са ги придобили, а останалите 27% – не могат да преценят.

По отношение на практическите умения и компетенции резултатите са идентични. Около 42% от студентите посочват, че са получили необходимите умения и компетенции, 29% – все още не са и 29% – не могат да преценят. Според студентите, включени в изследването, генерирането на разнородни знания, умения и опит (явни и неявни, общи и специфични, индивидуални, колективни и организационни, добре структурирани (алгоритми, формули, теории, схеми, процеси), полуструктурирани (съждения, субективни оценки, евристични правила за взимани на решения) и неструктурирани (без теоретична основа, опит във вид на факти) (Гурова, Антонова, & Николов, 2012, стр. 27), както и ефективното им трансфериране и използване оказват съществено влияние върху успешната реализация на Глобалните цели за устойчиво развитие. Те считат, че трябва да се притежават не само необходимите базови знания, умения и способности, но и онези вътрешно присъщи, вродени или придобити личностни характеристики, нагласи, ценности, мотиви и поведения, които да проявяват и демонстрират в конкретни ситуации с цел успешното и ефективното постигане (изпълнение) на глобалните цели. Необходимо е да се овладяват и развиват различни компетенции – *поведенчески („меки“) компетенции* и *технически („твърди“) компетенции*, вследствие на които да се постигне ефективна промяна, устойчиво развитие и реален растеж в желаната посока. В тази връзка над 71% от студентите имат готовност и желание да се включат в различни обучителни курсове за придобиване на допълнителни знания и практически умения и компетенции, незначителен е дялът (5%) на студентите, които нямат намерение и възможности, а 24% – все още не могат да преценят.

Заклучение

Въз основа на направеното изследване могат да се направят следните обобщения, изводи и препоръки за теорията и практиката:

- Публичните разходи за образование са инвестиция в човешки капитал и е задължително, те да се превърнат в приоритет на държавната политика на присъединилите се след 2004 г. държави към ЕС, в които раз-

мерът на публичните разходи за висше образование е нисък.

- Необходимо е да се акцентира върху ефективността на публичните разходи за висше образование. Разходите трябва да се обвържат с крайните резултати, които са доминанта в Цел 4 Качествено образование.

- Българските бизнес организации работят все по-активно и успешно по конкретни проекти и инициативи, свързани с реализирането на Глобалните цели за устойчиво развитие.

- Актуалността на Глобалните цели за устойчиво развитие в българските бизнес организации е безспорна. Те осъзнават, че е необходимо точно да идентифицират, предвиждат и удовлетворяват потребностите и желанията на потребителите, да се противопоставят на интензивната и динамичната конкуренция, да отговорят на постоянните послания за нови изисквания и параметри, както и да се адаптират към сложната обстановка на пазара на труда и на пазара на стоки и услуги, а Глобалните цели за устойчиво развитие трябва да са в основата на фирмената политика и концепция.

- Различни условия, причини и фактори обуславят налагането на Глобалните цели за устойчиво развитие като механизъм за по-доброто и по-гъвкавото използване на ресурсите на предприятията, повишаване на тяхната фирмена ефективност и осигуряване на множество конкурентни предимства.

- Бизнес организациите участват все по-активно в различни проекти и инициативи, насочени към изграждането на стабилно партньорство и по-добро взаимодействие между младежите, образованието и бизнеса за реализиране на Целите за устойчиво развитие.

- Студентите изразяват все по-активно своето желание да се превърнат в отговорни лидери и участват в реализирането на Целите за устойчиво развитие до 2030 г. От първостепенно значение за тях са целите: сигурна работа и икономически растеж; качествено образование; иновации и инфраструктура; добро здраве; изкореняване на бедността, мир и справедливост.

В студията са представени фрагменти от пъзела, в който се преплитат полетата на взаимодействие в триадата „Младеж – Университети – Бизнес“ и решенията, които могат да се вземат за тяхното ефективно използване. Целите на устойчивото развитие са представени както от позиция на образованието и възможностите за разкриване на нови работни места и достоен труд, чрез опита на Литва, така и чрез емпиричното изследване на младежта и бизнеса у нас. Акцентът в бъдещите научни изследвания и практически действия следва да се постави върху: подкрепа и популяризиране на възможностите за реализиране на ключовите партньорства в триадата „Младеж – Университети – Бизнес“; обединяване на 17-те цели за устойчиво развитие, утвърдени през 2015 г. с Принципите за отговорно обучение по мениджмънт и възможностите за реализирането им; включване на нови теоретични постановки и практическо обучение на

студентите, което ще спомогне за формиране образа на отговорния лидер; изграждане на международни изследователски мрежи и включване във вече съществуващите такива в областта на устойчивото развитие; използване на резултатите от международните сравнения и добрите университетски практики за разработване на учебни материали за трите степени на обучение – бакалавър, магистър и доктор с акцент върху Целите за устойчиво развитие; подкрепа на идеите за развитие на специалностите във висшите учебни заведения в съответствие с конкретните потребности на бизнеса и изискванията на пазара на труда.

Използвани източници

- Boarini, R. S. (н.д.). *The Private Internal Rates of Return to Higher Education: New Estimates for 21 OECD countries*. OECD Economic Department Working Paper 591.
- Ciburienė, J. (2014). *The Youth Entrepreneurship and Gender Dimension: Lithuanian Case Study*. Conference Proceeding. SGEM international multidisciplinary scientific conference on social sciences and arts. Vol. IV, Economics and Tourism. SGEM Conference on Political Sciences, Law, Finance, Economics and Tourism. pp. 875-882.
- Ciburienė, J., Navickas, V., Marcheva, A., Guscinskiene, J. (2017). Application of Inclusive Business Models possibilities addressing the problem of income equalization and sustainable regional development. *12th International Scientific – Methodical Conference: Sustainable regional development: economical, management and technological possibilities, October 27-28, 2017, Hungary, p.25*.
- Civinskas, R., Tamutienė, I., Lazauskaite, R. (2016). *Усиление литовской молодежи. Анализ ситуации*. Вильнюс: Совет литовских молодежных организаций.
- Dabla-Norris, E., Kochhar, K., Suphaphiphat, N., Ricka, F., Tsounta, E. (2015). *Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective*. Извлечено от International Monetary Fund: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1513.pdf>
- De la Fuente, A. J. (2006). *The private and fiscal returns of schooling: A general framework and some results for EU countries*.
- Devarajan, S. S. (1996). *The Composition of Public Expenditure and Economic Growth*. Journal of Monetary Economics.
- Eurostat. (н.д.). http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics.
- EUROSTAT данные. (2017). Извлечено от <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec430&plugin=1>
- Friedman, M. (1955). *The Role of Government in Education*.

- Gonand, F. (2007). *The impact on Growth of higher efficiency of public spending on schools*. OECD Economic Department working paper 547. <http://www.ilo.org/global/topics/sdg-2030/goal-8/lang--en/index.htm>. (н.д.).
- Kestin, T. M. (2017). *Getting started with the SDGs in Universities. A Guide for Universities, Higher Education Institutions, and the Academic Sector*.
- Laužikas, M., Viginienė, E., Miliūte A., Varnienė, S., Dailydaitė, S., Jakimavičius, T. (2012). *Мониторинг предпринимательства Литвы*. Вильнюс: VU.
- Lazutka, R. (2003). Неравенство в доходах населения. *Filosofija. Sociologija*, 2, 22-29.
- Leoni, T., Pollan, W. (2003). The Impact of Inequality on Economic Growth. *WIFO Working Papers, No. 211*.
- Mandl, U. D. (2008). The Effectiveness and Efficiency of Public Spending. *Economic and Financial Affairs. Economic Papers 301*.
- Mannheim, K. (1980). *Structures of Thinking*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Miguel St. Aubyn, Á. P. (November 2009.). *Study on the efficiency and effectiveness of public spending on tertiary education*. Economic Papers 390.
- Pohl, C. K. (2006). *The efficiency of German universities – Some evidence from Non-parametric and Parametric methods*. IFO Working paper 36.
- Pohl, C., Kempkes, G. (2006). *The efficiency of German universities – Some evidence from Non-parametric and Parametric methods*. IFO Working paper 36.
- Reardon, S. F., Bischoff, K. (2010). *Income Inequality and Income Segregation*. USA: Stanford University.
- Schwab, K. (2017). *Четвертая промышленная революция*. Вильнюс: Vaga.
- Stark, O. (2002). The Economics of the Brain Drain Turned on its Head. *ABCDE Europe Conference*. The World Bank.
- Stark, O. (2004). Rethinking the Brain Drain. *World Development 32(1): 15-22*.
- Tandon, R. (2017). *Making the Commitment: Contributions of Higher Education to SDGs*. New Delhi: PRIA, 42, Tughlakabad Institutional Area.
- Tanzi, V. S. (2000). *Public Spending in the 20th Century: a global perspective*. Cambridge.
- Van Pottelsberghe, B. S. (2003). *What patent data reveals about universities – The case of Belgium*. *Journal of technology transfer*, 28 (1).
- Važgauskaitė, J. (декабрь 2016 г.). Литовские цели устойчивого развития – мы правильно подготовлены? *Информационный бюллетень. Тема: Цели устойчивого развития*, стр. 4-6.
- Weil, D. N. (2013). *Economic growth*. USA, Boston: Pearson.
- West, E. (1979). *Education and the State: A Study in Political Economy*. www.nsi.bg. (н.д.).
- Zaicev, S. (2007). *Экономика социального сектора*. Вильнюс: VGTU.
- Zavadskas, E., & Valiulis, A. (2001). *Universitetas plėtros ir tobulėjimo kelyje*. *Vilnius: Technika*. Вильнюс, Литва.

- Българска мрежа на Глобалния договор на ООН. (н.д.). Стратегически план 2015.
- Гурова, Е., Антонова, А., & Николов, Р. (2012). *Управление на знания*. София: Булвест 2000.
- Зарева, И. М. (2014). *Висшето образование и науката в България (Икономически, социални и джендър изменения)*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Йотова, Л. (2009). *Глобални предизвикателства и устойчиво развитие на публичния сектор в България*. Икономически алтернативи, бр. 4.
- Национална стратегия устойчивого развития*. (2009). Извлечено от [http:// https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=f4nne61j7&documentId=TAIS.354369&category=TAD](http://https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=f4nne61j7&documentId=TAIS.354369&category=TAD)
- Нейчева, М. (2008). *Публични разходи за образование и икономически растеж*. Икономическа мисъл, бр. 6.
- Образование в Литве в цифрах*. (2016). Вильнюс: MOSTA.
- Смит, А. (1983). *Богатството на народите*. София: Партиздат.
- Ставрев, С. В. (2008). *Основи на управлението на публичния сектор*. София: Парадигма.
- Хубенов, А. Б. (2010). *Взаимовръзката „Публични разходи – БВП на глава от населението“ в страните от ЕС след 2000 г.* Икономически алтернативи, брой 1.
- Цели устойчивого развития. Программа устойчивого развития до 2030 года*. (2015). Извлечено от Ассамблея Организации Объединенных Наций «Давайте изменим наш мир» Повестка дня для устойчивого развития к 2030 году: <https://orangeprojects.lt/uploads/documents/files/Darnaus%>.